

Territoriale atalanta's en gehakkelde aurelia's in het Vormersbos, Wijchen-Zuid in 2017

Hans Hollander, <http://www.fauna-onderzoek-wijchen.nl/>

Inleiding

In 2010 is een vlinderinventarisatie uitgevoerd in het Vormersbos in Wijchen-Zuid (Hollander, 2010). Toen werden 7 atalanta's en 3 gehakkelde aurelia's in 12 ronden vastgesteld. Bij latere, regelmatige bezoeken aan het Vormersbos, maar ook in de omgeving, werden regelmatig atalanta's op vaste plekken gezien. Soms werden 2 of meer atalanta's gezien die schroefvluchten omhoog maakten. Ook vond ik vaste locaties waar ik gehakkelde aurelia's waarnam. In 2016 ben ik hier extra op gaan letten (Hollander, 2016), mede geïnspireerd door een artikelen van Melkert (1991) en Bitzer & Shaw (1979) over territoriaal gedrag van de atalanta en een artikel van Smeenk (1993) over gehakkelde aurelia's. In dit verslag zijn de waarnemingen van territoriale vlinders in het Vormersbos in 2017 besproken.

Onderzoeksgebied: Vormersbos Wijchen en omgeving

In figuur 1 is de ligging van het Vormersbos in Wijchen weergegeven. Voor een nadere beschrijving zie Hollander (2010).

Figuur 1. Ligging Vormersbos in Wijchen.

Methode

Vooral tussen 1 mei en 30 september zijn in het Vormersbos diverse rondes (te voet) gemaakt, meestal aan het einde van de middag of begin van de avond, soms eerder op de dag. De bekende 'vaste' plekken zijn hierbij steeds bezocht. Daarbij is vooral gelet op verlichte plekken in het bos; afhankelijk van de stand van de zon waren dit per bezoek andere plekken. Waarnemingen van atalanta en gehakkelde aurelia zijn ingevoerd op waarneming.nl. Van de naar Google Earth geëxporteerde data zijn vervolgens kaartjes gemaakt.

Bitzer & Shaw (1979) geven aan dat territoria van atalanta meestal een elliptische vorm hebben, met 12-24 m lengte en 4-13 meter breedte. Dit is toegepast op de waarnemingen in 2016, waarmee een globale territoriumkaart kon worden gemaakt.

Waarnemingen 2017

Tabel 1 geeft de waarnemingen van beide soorten in 2017 in het Vormersbos. In totaal zijn op 17 rondes 64 atalanta's en 15 gehakkelde aurelia's waargenomen. Overigens zijn rondes zonder waarnemingen (circa 10-15) niet in de tabel opgenomen.

Soort	5-feb	15-mrt	25-mrt	30-mrt	17-mei	25-mei	9-jun	11-jun	14-jun	18-jun	1-jul	9-jul	12-jul	19-jul	14-aug	22-aug	25-aug	Totaal
Atalanta	1					5	18	5	2	1	18		10	3			1	64
Gehakkelde aurelia		2	1	1	1						2	1	1	2	3	1		15

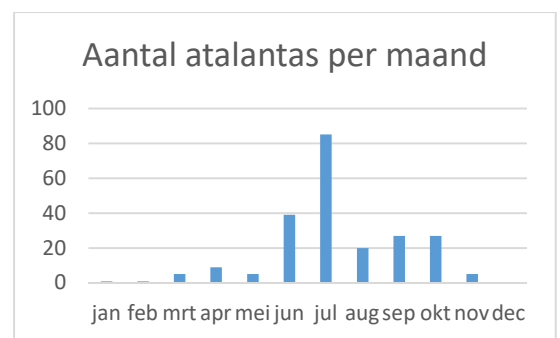
Tabel 1. Waarnemingen atalanta en gehakkelde aurelia in 2017 in het Vormersbos per ronde.

Atalanta

Tabel 2 geeft het aantal waargenomen atalanta's per maand van 2011 t/m 2017. Met name in 2016 (Hollander, 2016) en 2017 (dit verslag) zijn specifiek rondes gelopen met het doel territoriale waarnemingen in kaart te brengen. Territoriale atalanta's zijn vrijwel het gehele jaar, maar in 2017 met name in juni en juli waargenomen.

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Totaal
jan						1		1
feb							1	1
mrt		3		2				5
apr				4	5			9
mei							5	5
jun	1			8		4	26	39
jul	3	1	2	11		37	31	85
aug	1	2	4	10		2	1	20
sep	1	2	2	21	1			27
okt	1	4	3	6	13			27
nov				5				5
dec								0
T	7	12	11	67	19	44	64	224

Tabel 2. Waarnemingen territoriale atalanta's in het Vormersbos per maand van 2011 t/m 2017.

In figuur 2 zijn de waarnemingen van *atalanta*'s in 2016 en 2017 weergegeven en waarnemingen uit voorgaande jaren (2011 t/m 2015). Globaal zijn twee hoofdclusters van waarnemingen te zien: in het westelijk deel van het centrale bosdeel en in het westelijk deel van het oostelijke bosdeel. Dit heeft waarschijnlijk te maken met de lichtinval aan het einde van de middag / begin van de avond waarin de vlinders territoriaal zijn.

Figuur 2. Waarnemingen atalanta 2011-2015 (rood), 2016 (geel) en 2017 (groen).

In figuur 3 zijn met de door Bitzer & Shaw (1979) aangegeven maten globaal de territoriumplekken ingetekend. Hierbij dient te worden bedacht, dat het centrale deel van het bosje circa 200 meter is west-oost breed is en circa 175 meter noord-zuid; het oostelijke deel is circa 130 meter west-oost en 160 meter noord-zuid. Territoria liggen volgens Bitzer & Shaw (1979) langs stoepranden, op zonnige muren op westzijde van gebouwen en zonnige grasvelden. In het Vormersbos gaat het vooral om bosranden en open zonnige plekken in het bos. In elk territorium zijn rustplekken aanwezig, meestal op de kale grond, muren, struiken of lage takken. In het Vormersbos gaat het vooral om kale grond en struiken en lage takken. In 2017 is het aantal op deze manier veronderstelde territoriumplekken in het Vormersbos 12.

28x werd 1 exemplaar op een territoriumplek waargenomen, 9x 2 exemplaren, 2x 3 exemplaren, 1x 4 exemplaren en 1x zelfs 8 exemplaren. De laatste waarneming was op 1 juli 2018 in het oostelijke bosdeel, op open grond. De lichtinval vanuit het westen was hier blijkbaar 'perfect'.

Figuur 3. Territoriumplekken atalanta op basis van waarnemingen 2017.

Hieronder zijn foto's opgenomen van drie typische territoriumplekken van atalanta's in het Vormersbos.

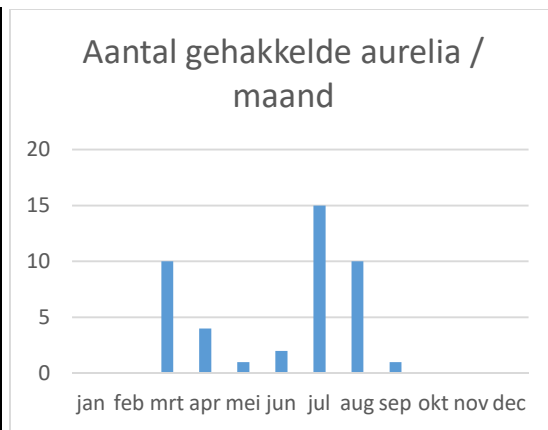

Gehakkelde aurelia 2011 t/m 2017

Tabel 3 geeft het aantal waargenomen atalanta's maand van 2011 t/m 2017. Met name in 2016 (Hollander, 2016) en 2017 (dit verslag) zijn specifiek ronden gelopen met het doel territoriale waarnemingen in kaart te brengen. Gehakkelde aurelia's zijn waargenomen van maart t/m september. In figuur 4 zijn de waarnemingen van atalanta's in 2016 en 2017 weergegeven en waarnemingen uit voorgaande jaren (2011 t/m 2015). De soort is uitsluitend langs de bosranden waargenomen.

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Totaal
jan								0
feb								0
mrt	1			2	3		4	10
apr	1				3			4
mei							1	1
jun				1		1		2
jul				3		6	6	15
aug		1	4	1			4	10
sep				1				1
okt								0
nov								0
dec								0
T	2	1	4	8	6	7	15	43

Tabel 3. Waarnemingen territoriale gehakkelde aurelia's in het Vormersbos per maand van 2011 t/m 2017.

Figuur 4. Waarnemingen gehakkelde aurelia 2011-2015 (rood), 2016 (geel) en 2017 (groen).

Rustplekken van deze soort werden altijd op hogere bomen en struiken gevonden, soms tot op 3 meter hoogte. In figuur 5 zijn op een vergelijkbare manier als bij de atalanta de territoriumplekken ingetekend.

2x werden 2 gehakkelde aurelia's op een territoriumplek gezien, alles overige keren betrof het steeds 1 individu.

Figuur 5. Territoriumplekken gehakkelde aurelia op basis van waarnemingen 2017.

Discussie

Het is mogelijk om op basis van waarnemingen van atalanta en gehakkelde aurelia waarschijnlijke territoriumplekken aan te geven. De waarnemingen van 2016 en 2017 geven voor een groot deel dezelfde territoriumlocaties; voor atalanta met name aan de westkant van bosdelen waar het licht eind middag/begin avond op de bosbodem schijnt, voor gehakkelde aurelia met name de bosranden. In 2017 werden van atalanta 12 territoriumplekken vastgesteld (max. 18 individuen op een ronde) en van gehakkelde aurelia 4 (max. 3 individuen op een ronde).

Voor atalanta geven Bitzer & Shaw (1979) een aantal kenmerken van territoria, die hieronder zijn benoemd en vergeleken met waarnemingen in 2016 en 2017.

- Territoriaal gedrag was nooit waargenomen voor 17.00 uur: de indruk bestaat dat met name op zonnige, warme dagen, al vanaf 14.00 uur sprake was van territoriaal gedrag van atalanta's in het Vormersbos.
- Mannetjes bezetten territoria tot 18.30-19.30 uur, maar verlieten deze vroeger bij koele of bewolkte dagen: er zijn 2 territoriale waarnemingen na 20.00 uur, maar dit was op erg zonnige en warme dagen. Op koele en bewolkte dagen werden zeker minder dieren gezien die territoria bezetten. In 2017 zijn in augustus en september na 18.00 uur nog weinig territoriale atalanta's gezien.

- Verschillende mannetjes bezetten hetzelfde territorium op verschillende avonden en zelfs gedurende verschillende jaren: in elk geval bestaat de indruk dat 'goede' territoriumplekken in het Vormersbos, meerdere jaren bezet zijn, maar niet alle, zoals langs de zuidrand van het Vormersbos. Diverse malen zijn 2-3 mannetjes op een territoriumplek gezien, waarbij ook schroefvluchten zijn waargenomen.
- Elk territorium bevat één of twee vaste rustplekken die in de centrumgebieden liggen, en die worden gebruikt door verschillende van het territorium gebruikte mannetjes: op veel plekken waren die vaste rustplekken in het Vormersbos, de plekken waar inderdaad meerdere dagen mannetjes werden aangetroffen. Soms was dit op onverharde bospaden, soms op lage takken van struiken of bomen.
- Sommige territoria zijn optimaal, aangezien deze met grotere frequentie bezet zijn: ook dit is waargenomen, de territoriumplekken in het oostelijk bosdeel was vrijwel bij elk bezoek bezet.
- Indringers dringen territoria via specifieke routes binnen, meestal uit westelijke richting: dit is niet waargenomen.
- Interacties, waarbij de schroefvluchten worden gemaakt, duren meestal 10-30 seconden, soms 60 seconden: dit kan globaal worden onderschreven. De keren dat schroefvluchten zijn waargenomen tot in de boomkronen, kwamen tenminste één en soms beide binnen een minuut terug naar de rustplek.

Literatuur

- Bitzer, R.J. & K.C. Shaw, 1979(80). Territorial Behavior of the Red Admiral, *Vanessa atalanta* (L.) (*Lepidoptera: Nymphalidae*). *Journal of Research on the Lepidoptera* 18(1): 36-49.
- Hollander, H., 2010. Dagvlinderinventarisatie Vormersbos – Wijchen 2010 + overzicht voorkomende plantensoorten.
- Hollander, H., 2016. Territoriale atalanta's en gehakkelde aurelia's in het Vormersbos, Wijchen-Zuid in 2016.
- Melkert, F., 1991. De Atalanta duldt geen indringers. *Vlinders* 6(2): 14-15.
- Smeenk, H., 1993. Vlinderportret: De Gehakkelde Aurelia. *Vlinders* 8(2) 1993: 25.